

KRONIKA NAUKOWA

Spuścizny w zbiorach archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych bazą źródłową w badaniach biograficznych, Kalisz, 22–23 września 2022 r.

W Kaliszu, 22–23 września (czwartek–piątek) 2022 r. odbyła się konferencja zatytułowana „Spuścizny w zbiorach archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych bazą źródłową w badaniach biograficznych”. Konferencję zorganizowało Kaliskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (dalej: KTPN), założone w 1987 r., natomiast infrastrukturę dla obrad zapewniła Publiczna Biblioteka Pedagogiczna – Książnica Pedagogiczna im. Alfonsa Parczewskiego w Kaliszu (dalej: PBP KP). Pomysłodawcą konferencji i zarazem przewodniczącą komitetu organizacyjnego została dr Bogumiła Celer z KTPN i PBP KP. Konferencja została zadedykowana profesorowi Akademii Kaliskiej im. Prezydenta Stanisława Wojciechowskiego (dalej: AK) dr. hab. Krzysztofowi Walczakowi w jubileuszowym roku 50 lat pracy naukowej i zawodowej.

W Komitecie Naukowym znaleźli się: Jubilat (jako przewodniczący i prezes KTPN), a także: prof. AK dr hab. Ewa Andrysiak (KTPN), prof. UW r. dr hab. Aneta Firlej-Buzon (Instytut Nauk o Informacji i Mediach, do 2022 r. Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Wrocławskiego), dr Agnieszka Fluda-Krokos (Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie), dr Iryna Horban (Muzeum Etnograficzne i Przemysłu Artystycznego we Lwowie Narodowej Akademii Nauk Ukrainy), prof. dr hab. Alicja Kulecka (Zakład Archiwistyki, Dydaktyki i Historii Historiografii Wydziału Historii Uniwersytetu Warszawskiego) oraz dr hab. Mirosław A. Supruniuk (Archiwum Emigracji i Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu).

Patronat nad konferencją objęli: Marszałek Województwa Wielkopolskiego Marek Woźniak, Prezydent Miasta Kalisza Krystian Kinastowski oraz Jego Magnificencja Rektor AK prof. dr hab. n. med. Andrzej Wojtyła. Patronatu honorowego udzielił ponadto Narodowy Instytut Dziedzictwa. Partnerami konferencji byli: Ośrodek Badań Regionalnych AK im. Prezydenta S. Wojciechowskiego, PBP Książnica Pedagogiczna im. A. Parczewskiego, a wsparcia medialnego udzieliły: TVP3 Poznań i „Latarnik Kaliski”. Sponsorem została firma PHU Beskid Plus Sp.j.

Organizatorzy przez sformułowanie takiego właśnie tematu konferencji chcieli zwrócić uwagę środowiska akademickiego, a także innych instytucji, które przechowują spuścizny, na wieloaspektowe pojmowanie

tego zagadnienia oraz praktyczne ujęcie problemów wynikających z zabezpieczania, gromadzenia, opracowywania, przechowywania i udostępniania spuścizn, a także ich często niedocenianą wartość w badaniach biograficznych.

Dwudniowa konferencja została podzielona na 7 sesji: wprowadzającą, dwie biblioteczne, muzealną, dwie archiwalne oraz „Varia biograficzne”. W czasie konferencji wygłoszono 31 referatów (19 pierwszego i 12 drugiego dnia); planowanych było 35, jednak kilku prelegentów nie wzięło udziału w konferencji. W czasie konferencji referaty wygłosili nie tylko uczeni związani ze światem akademickim, lecz także archiwiści-praktycy, archiwiści-teoretycy, bibliotekarze, historycy, muzealnicy reprezentujący szerokie spektrum: od profesorów uczelni, adiunktów po doktorantów oraz jednego studenta studiów magisterskich.

Konferencja rozpoczęła się w czwartek, 22 września, od powitania uczestników i gości. Oficjalnie uroczyste życzenia odebrał prof. AK dr hab. K. Walczak, który obchodził swój jubileusz. Przybyli goście w krótkich przemówieniach wyrażali szacunek dla dokonań naukowych i zawodowych Jubilata. Następnie odbyło się wystąpienie prof. AK dra hab. K. Walczaka, które było zarazem wykładem inauguracyjnym.

Sesję wprowadzającą moderowała dr A. Fluda-Krokos – wygłoszono trzy referaty: prof. AK dr hab. E. Andrysiak wskazała uczestnikom na spuściznę A. Parczewskiego, która znajduje się w zbiorach polskich i zagranicznych. Należy zwrócić uwagę na to, że jest ona spuścizną o charakterze rozproszonym i pozostaje w zasobach archiwów, bibliotek i muzeów. Z drugim referatem wystąpiła dr Samanta Kowalska – temat obejmował zakres prawnej ochrony dziedzictwa piśmienniczego. Następnie dr Alicja Kowalska przedstawiła temat łączący teorię z praktyką: *Wyzwanie dla bibliotekarza: jak opracować Informator przydatny Czytelnikowi?* Ostatni z tematów w tej sesji był żywo dyskutowany w kularach pomiędzy przybyłymi na konferencję bibliotekarzami z racji postępujących ciągle zmian w sferze wyszukiwania informacji – najczęściej przez historyków amatorów, genealogów amatorów oraz studentów na początku drogi akademickiej.

Drugą sesję: „Kolekcje biblioteczne I” moderowała prof. AK dr hab. E. Andrysiak. Głos zabrało pięciu referentów, a pierwszym z nich był prof. UAM dr hab. Krzysztof Rottermund z tematem *Spuścizna Raoula Koczalskiego w Bibliotece Państwowej w Berlinie. Rekonesans badawczy i wstępna analiza*. Druga głos zabrała dr A. Fluda-Krokos, wprowadzając w temat spuścizny Macieja Bayera znajdującej się w zasobie Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie. Kolejna referentka, mgr Beata Kurek, wskazała na szczególnie element spuścizn archiwalnych, jakim jest korespondencja aktotwórcy – w tym wypadku chodziło o korespondencję pomiędzy Józefem Ignacym Kraszewskim i Karolem

Estreicherem z lat 1867–1886. Dr Marcin A. Klemenski referatem *Spuścizny w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie – przykład spuścizny rodziny Dayczaków* wprowadził uczestników w spuściznę, która miała wielu aktotwórców. Ostatni w tej sesji wystąpił doktorant, mgr Jarosław Stulczewski, który reprezentował Towarzystwo Przyjaciół Zduńskiej Woli, a na co dzień jest również pracownikiem Archiwum Zakładowego Łódzkiego Urzędu Wojewódzkiego w Łodzi – mówił o spuściznie Jerzego Szaniawskiego przechowywanej w Zduńskiej Woli.

Wystąpieniom trzeciej sesji „Kolekcje biblioteczne II” przewodniczyła prof. UW r dr hab. Aneta Firlej-Buzon zatrudniona na Uniwersytecie Wrocławskim, na Wydziale Filologicznym, w Instytucie Nauk o Informacji i Mediach. Pierwszy w tej sesji referat odczytał dr Grzegorz Brodacki z KTPN – *Zasoby archiwum Władysława Orkana w zbiorach Biblioteki Jagiellońskiej jako zasadnicze źródło informacji o życiu i dorobku twórczym pisarza*. Natomiast *Spuścizna ks. Jana Pitonia CM w Bibliotece Jagiellońskiej jako źródło do biografii ks.ks. Jana Pitonia CM, Jana Kominka CM oraz Jacka Mięsopełcy CM* to temat referatu mgra Krzysztofa Ziomka z Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie. Kolejne wystąpienie – jedyne takie na konferencji – było przygotowane przez dwie prelegentki: mgr Katarzynę Jarzyńską i mgr Renatę Rokicką z UW i stanowiło szerokie zarysowanie tematu *Spuścizny profesorskie w zbiorach Połączonych Bibliotek WFIS UW, IFIS PAN i PTF*. Kolejne wystąpienie było poświęcone zagadnieniu opartemu na materiałach złożonych w tych samych instytucjach, które omawiano w poprzednim, jednak miało bardziej szczegółowy charakter, skupiając się na jednej osobie – referat *Spuścizna prof. Kazimierza Twardowskiego w zbiorach Połączonych Bibliotek WFIS UW, IFIS PAN i PTF* został przygotowany przez inż. Piotra Fałata. Piąte wystąpienie w tym panelu należało do dr B. Celer z KTPN i PBP KP i było poświęcone dwóm głównym wątkom konferencji: spuściznie i jej wykorzystaniu w badaniach biograficznych – referat nosił tytuł *Korespondencja Kazimierza Witkomirskiego źródłem do badań biograficznych (na przykładzie listów zachowanych w bibliotekach polskich)*. *Rekonesans*. Ostatnia w trzeciej sesji głos zabrała dr Alicja Szulc – referat nawiązywał do badań regionalnych i miejsca obrad: *Rodem z Kalisza. Spuścizna Noacha Lasmana (1924–2018) i tworzenie Archiwum Żydów Poznania i Wielkopolski w Bibliotece Uniwersyteckiej w Poznaniu*.

Po trzeciej sesji nastąpiła pierwsza dyskusja *in gremio*. Głównym poruszonym wtedy zagadnieniem był wątek wywołany przez referaty z ostatniej sesji: czy sam księgozbiór może stanowić spuściznę archiwalną, czy też niezbędnym elementem definiowanych spuścizn są przede wszystkim archiwalia ewentualnie połączone z księgozbiorem i przedmiotami pozostawionymi przez aktotwórcę. Dyskutanci nie doszli w tym względzie od razu do porozumienia – przytaczanym argumentem był ten, że książki, które

w rozumieniu autorek referatu stanowią źródło historyczne, zawierają notatki profesorów i dedykacje i mają przez to charakter źródła historycznego. Przeciwwagą było to, że przepisy archiwalne stanowią o nienaruszalności zasobu archiwalnego, do którego należą także spuścizny niepozwalające – w świetle wypracowanych przez PAN *Wytycznych opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych* z 1990 r. – na rozdzielanie spuścizny. Odniosła się do tego prof. AK dr hab. E. Andrysiak, a kolejną osobą, która silnie postawiła na to akcent i wykazała się biegłą znajomością przepisów, był mgr J. Stulczewski. Należy zauważyć, że podjęty temat był niezwykle ważny do zweryfikowania, jak ma się teoria (prawo archiwalne, przepisy, wytyczne, instrukcje) do stosowanej praktyki.

Ostatni panel pierwszego dnia konferencji – „Spuścizny muzealne” – moderowała dr hab. Agata Walczak-Niewiadomska zatrudniona w Katedrze Informatologii i Bibliologii Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Łódzkiego. W trakcie tego panelu wygłoszono cztery referaty. Reprezentujący Muzeum Warszawy dr Rafał Radziwonka skupił się na spuściznach znajdujących się w jego miejscu pracy: *Spuścizny biograficzne w zasobie Archiwum Naukowego Muzeum Warszawy – nabywanie, ewidencjonowanie, opracowywanie oraz udostępnianie na portalu e-kolekcje*. W przystępny sposób zarysował wiele wątków, zwłaszcza dotychczas nieporuszone kwestie nabywania i obchodzenia się z archiwaliami. *Utracone – odzyskane. Zbiory dawnego Muzeum Ziemi Kaliskiej w kolekcji Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej w Kaliszu. Zarys problematyki* brzmiał tytuł referatu mgr Anny Tabaki z Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej oraz KTPN. Podczas konferencji udało się także przekroczyć granice Kalisza jako miasta i regionu, a ponadto Wielkopolski i Rzeczypospolitej, gdyż w swoim referacie dr Iryna Horban z Muzeum Etnografii i Przemysłu Artystycznego we Lwowie wskazała na *Kolekcję barona Konstantego Brunickiego w zbiorach muzeów lwowskich* jako przykład spuścizny rozproszonej. Pierwszy dzień konferencji zakończyło wystąpienie dr Anny Feliks z Muzeum Wnętrz w Otwocku (oddziale Muzeum Narodowego w Warszawie) – *Pamiętki Heleny i Ignacego Paderewskich z podróży po Ameryce w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie – niezwykle źródło do badań biograficznych*; był to przykład spuścizny złożonej z eksponatów, a nie samych archiwaliów.

Dla uczestników konferencji organizatorzy przygotowali atrakcję, jaką było popołudniowo-wieczorne zwiedzanie Kalisza – w rolę przewodnika wcielił się Jubilat, prof. AK dr hab. K. Walczak. Zwiedzanie rozpoczęło się na placu św. Jana Pawła II, gdzie Jubilat przedstawił rys historyczny Kalisza, wskazał też na styl architektury Starego Miasta. Następnie grupa przeszła nad Prosnę, gdzie Jubilat zwrócił uwagę na zabytki: Teatr im. Wojciecha Bogusławskiego, a także budynek Sądu Okręgowego. Grupa mia-

ła okazję zobaczyć również katedrę diecezji kaliskiej pw. św. Mikołaja Biskupa, a na końcu I Liceum Ogólnokształcące im. Adama Asnyka przy ulicy Grodzkiej.

Drugi dzień konferencji otworzyła sesja „W kręgu spuścizn archiwalnych I”, którą moderował dr hab. Mirosław A. Supruniuk z Archiwum Emigracji i Muzeum Uniwersyteckiego w Toruniu. Sesję składającą się z czterech referatów otworzyło wystąpienie prof. UAM dra hab. Piotra Gołdyna pt. *Materiały do biografii nauczycieli wołyńskich w archiwum obwodowym w Łucku*. Profesor Gołdyn wskazał na praktyczne aspekty dostępu polskich naukowców do zagranicznych archiwów i trudności, jakie nie raz napotykają. Jak dodał: wcześniejsze kontakty naukowe ze środowiskami poza Polską niewątpliwie ułatwiają dostęp i warunki korzystania z ich zasobów. Druga w tym dniu głos zabrała mgr Magdalena Juszczak z Wyższej Szkoły Kadr Menadżerskich w Koninie z referatem o kobietach osadzonych w Domu Karnym w Fordonie w latach 1918–1939 – była to próba analizy akt osobowych więźniarek. *Spuścizna jako baza źródłowa do badań nad biografiami i działalnością naukową uczonego na przykładzie spuścizny badacza dziejów wczesnej Słowiańszczyzny prof. Andrzeja Wędzkiego (1927–2017)* to tytuł referatu dra Wojciecha Mądrego z Instytutu Sławistyki PAN. Spuściznami w zasobie Archiwum Państwowego w Lesznie i ich znaczeniem w badaniach nad historią regionu zajęła się dr Elżbieta Olender.

Przedostatnią sesję poprowadził prof. UAM dr hab. P. Gołdyn, a składała się ona z czterech referatów, z których pierwszy wygłosiła dr Magdalena Kwiatkowska z Uniwersytetu Łódzkiego. Prelegentka wskazała na źródła złożone w Archiwum Państwowym w Piotrkowie Trybunalskim, które mogą służyć przy pisaniu biografii Stanisława Pomian-Srzednickiego. *Archiwum Wandy Grabowskiej jako źródło w badaniach o charakterze biograficznym i regionalnym* było tematem wystąpienia dra Tomasza Matuszaka z Archiwum Państwowego w Piotrkowie Trybunalskim. Piotr Pietryga, student Wydziału Historii i Wydziału Teologicznego UAM w Poznaniu, w swoim referacie zawarł część tematu przygotowywanej pracy magisterskiej z archiwistyki – najmłodszy uczestnik konferencji potraktował spuściznę archiwalną pozostawioną po ks. kan. Leonie M. Formanowiczu (1878–1942) jako źródło do sporządzenia biografii kapłana, archiwariusza i bibliotekarza. Student scharakteryzował spuściznę znajdującą się w Archiwum Archidiecezjalnym w Gnieźnie pod kątem jej kształtowania oraz układu, jaki był jej przez kolejne lata nadawany. Wskazał także uczestnikom na najciekawsze jednostki spuścizny – np. listy z KL Dachau (jako szczególne źródło do martyrologii narodu polskiego w niemieckich obozach koncentracyjnych) czy kazania spisywane przez ks. Formanowicza (źródła do historii homiletyki i katolickiej nauki społecznej na począt-

ku XX w.). Ostatni referat w tej sesji wygłosiła siostra dr Elżbieta Monika Albiniak ze Zgromadzenia Sióstr Opatrzności Bożej, na co dzień zatrudniona w Wojskowym Biurze Historycznym im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego w Warszawie. Tytuł jej referatu był niezwykle rozbudowany: *Co pozostało po Oblubienicach Jezusa Chrystusa z pierwszego pozostałego we Lwowie polskiego zgromadzenia zakonnego? Spuścizny sióstr zakonnych: Marii Antoniny Mirskiej, Moniki Różańskiej i Jolanty Puchałki w zasobie Archiwum Zgromadzenia Sióstr Opatrzności Bożej w Grodzisku Mazowieckim.*

Ostatnią sesję konferencji pt. „Varia biograficzne” moderowała po raz drugi prof. AK dr hab. E. Andrysiak; sesja składała się z czterech referatów. *Projekt utworzenia czytelnia dla uczniów liceów krakowskich autorstwa Józefa Muczковского z 1830 roku* to referat dr Barbary Krawczyk z Biblioteki Jagiellońskiej. Następnie wystąpiła dr hab. A. Walczak-Niewiadomska, wskazując w referacie „*Gazeta Kaliska*” jako źródło informacji osobowej na temat duchowieństwa Kalisza i regionu w latach 1893–1897 na sporo szczegółowej i długotrwałej pracy włożonej w badania prasy z tego okresu, co ma służyć do stworzenia indeksu osób i umożliwić w przyszłości badania pozostałym badaczom. *Spuścizna fotograficzna Jana Magierskiego w zbiorach Narodowego Archiwum Cyfrowego* to referat odczytany przez mgr Olę Nasińską, którego temat skupiał się wokół fotografii jako specyficznego zbioru archiwalnego. Ostatnim referatem przygotowanym w ramach tej sesji – i zarazem całej konferencji – było wystąpienie dra Piotra Molendy z KTPN. Zamykający obrady temat okazał się niezwykle nowatorski w poruszanej tematyce: były to *Wątki biograficzne polskiej metody mnemotechnicznej w świetle źródeł zdeponowanych w Bibliotece Kórnickiej oraz zbiorów Biblioteki Ksiąg Czarotoryskich w Krakowie*. W czasie dyskusji po zakończeniu panelu to właśnie wspomniana wyżej metoda mnemotechniczna najbardziej zaintrygowała uczestników konferencji, którzy prosili prelegenta o rozwinięcie tematu i zaprezentowanie metody na różnych przykładach. Po zakończeniu ostatniego – siódmego w ciągu dwóch dni panelu – przewodniczący Komitetu Naukowego prof. AK dr hab. K. Walczak dokonał podsumowania i zamknięcia konferencji.

Obradom podczas pierwszego dnia towarzyszyło otwarcie dwóch wystaw. Pierwsza z nich „*Spuścizna Alfonsa Parczewskiego w zbiorach Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*”, której kuratorem była prof. AK dr hab. E. Andrysiak, była ciekawym i konkretnym przykładem obchodzenia się z archiwaliami, które zostały starannie wyselekcjonowane i wyeksponowane. Kuratorką drugiej wystawy była dr B. Celer: „*Dziedzictwo Wilkomirskich: pamiątki, fotografie i wspomnienia*” dopełniło w sposób praktyczny tematykę obrad, oferując przykład dla uczestników konferencji, jak można tworzyć podobne wystawy. Obie ekspozycje pozwoliły na uchwycenie tematu w praktyce, a także na ostatnio zyskującą zainteresowanie popularyzację regionalistyki.

Warto dodać, że konferencja została zrealizowana w ramach dwuletniego projektu „Biografistyka w perspektywie regionalnej”, który realizuje Pracownia Encyklopedii i Słowników KTPN. Projekt ten uzyskał dofinansowanie w ramach programu Ministerstwa Edukacji i Nauki „Nauka dla Społeczeństwa” w obszarze „Humanistyka – Społeczeństwo – Tożsamość”. Kończąc spotkanie, organizatorzy zapowiedzieli, że pragną kontynuować temat na kolejnej sesji planowanej na pierwsze półrocze 2023 r.; w następnych miesiącach zostało to sprecyzowane: konferencja odbędzie się od 15 do 16 czerwca 2023 r. w Kaliszu, a jej tematem będzie „Biografistyka w perspektywie regionalnej”.

Piotr Pietryga
(Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej;
Szkoła Główna Mikołaja Kopernika)
ORCID iD: 0000-0001-7538-7105